

BÁRDOS JÓZSEF

MIÉRT NEM SZERETJÜK A GYERMEKEINKET?

Mostanában megint gyakran hallani mindenféle adatokat, amelyek az iskolás korosztályok létszámának alakulásával kapcsolatosak. Némi egyszerűsítéssel arról van szó, hogy az elmúlt húsz-huszonöt évben majdnem a felére csökkent az általános iskolába járó gyerekek száma, s ez a csökkenés szép lassan elérte a közép- és felsőoktatást is. Szinte naponként hallani óvodák és iskolák bezárásáról, intézmények összevonásnak nevezett megszüntetéséről, a felsőoktatási keretszámok ilyen-olyan címen történő kurtításáról, ez utóbbiak hivatkozási alapja, hogy túlképzés van (miközben más statisztikák szerint Magyarország a felsőfokú végzettségűek aránya tekintetében még mindig a sereghajtók között van az Unióban). Valójában semmi másról nincsen szó, minthogy a felnőtt társadalom a maga gondjait ismét a gyerekek rovására akarja megoldani: újabb és újabb milliárdokat von ki az oktatásügyből.

Persze miért is ne tenné? Hiszen ha csökken a gyerekek száma, nyilván kevesebb tanteremre, kevesebb épületre, kevesebb tanárra van szükség. Beszédesek a statisztikák.

Csakhogy ezek a statisztikák – természetesen – nem beszélnek valairól. Arról, hogy azért az általános iskolákban még mindig tanul több százezer gyerek. És a mai intézményhálózat egyáltalán nem túlméretezett ehhez a létszámhoz képest. A statisztikák mai megrendelői és készítői mintha valami szörnyű emlékezetkiesésben szenvednének: nem tudnak (vagy nem akarnak tudni?) arról, hogy a nyolcvanas években a magyar iskolarendszerben már-már katasztrófális túlzásfoltosság alakult ki. Akkor az oktatásirányítás azzal védekezett, hogy erre a tíz-tizenöt évre már nem érdemes új iskolákat építeni. Úgyis csökken majd a gyereklétszám a kilencvenes évektől. Olyan volt a helyzet, hogy azon már sírni nem is, csak nevetni lehetett. (Talán az idősebbek még emlékeznek arra a kabarétréfára, amely arról szólt, hogy igaz, most sokan vannak, de „arra a kis időre” – amíg a gyerek iskolás – nem érdemes iskolát építeni, „arra a kis időre” – amíg munkaképes korú – nem érdemes munkahelyet teremteni, lakást építeni, és „arra a kis időre” – amíg elporlad – talán temetőt se érdemes létrehozni.)

Akkor azzal hitegettek minket, hogy a probléma végül is magától meg-

oldódik. Mert ha csökken a gyereklétszám, a fenntartásra fordított összegek növelése nélkül javul a helyzet: ugyanannyi pénzből kevesebb iskolás magasabb szinten ellátható. Talán még szék is jut minden diáknak. (Mert – félreértések elkerülése végett – a zsúfoltság az iskolában nem csak valami elvi-pedagógiai dolog: egyszerűen arról van szó, hogy a gyerekek nem férnek el a teremben, még leülniük sincs hová).

Igaz, az elmúlt években a kistelepülések iskoláiban gyökeresen új helyzet állt elő: egy-egy évfolyamhoz csak egy tucat, vagy még kevesebb

gyerek tartozik. Ahelyett, hogy ennek a problémának valami speciális megoldásán egy percig is gondolkozott volna, az oktatás-irányítás itt is az iskolabezárás kikényszerítésének nagyon pénztakarékos módszerét alkalmazta. De addig is, amíg léteznek ilyen kis létszámú falusi iskolák, gyorsan elkészítette a legfrissebb statisztikákat, melyek szerint Magyarországon az átlagos osztálylétszám tizenegynéhány fő.

Emiatt az angol iskolák pedagógusai sírhatnak, mert szegény Nagy-Britannia a 20-22 fős osztálylétszámaival mesze mögöttünk van (a statisztikában), a

magyar pedagógusok meg jót kacaghatnak,

legalább könnyebben mennek be a harminc-harmincöt fős osztályokba (tudnivaló, hogy a fenntartók úgy szabják meg az indítható csoportok számát és alsó létszámhatárát, hogy biztonságosan előálljon a harminc körüli csoport).

Persze mindezek a ma oly gyakran hivatkozott statisztikák semmi egyebet nem bizonyítanak, minthogy húsz-huszonöt éve jól számítottak. Legalábbis ami a gyereklétszám alakulását illeti. Úgy látszik, arra nem gondolt senki, hogy az oktatásirányítás egymást követő vezetői majd az akkor már húsz éve tarthatatlannak nevezett állapotok fenntartása mellett döntenek (és közben Európáról meg minőségbiztosításról beszélnek.) Végső soron a dolog érthető. Még mielőtt előállnának a pedagógiailag (emberileg!) kedvezőbb tizenöt-húsz fő körüli csoportlétszámok, az iskolák, óvodák, bölcsődék felének, harmadának bezárásával sikerülhet tartósítani az elviselhetetlen szintet. (Miért is ne: ha harminc éve jó volt, ha a mai felnőttek kibírták, miért ne lenne jó holnap vagy holnapután?) Hogy ezzel semmi mást nem tesznek, mint hogy a gyerekeink rovására Európa szegénynegyedeinek állami iskoláihoz, azok színvonalához lefelé zárkóztatják a magyar oktatásügyet? Istenem, az is Európa.

*...sikerülhet
tartósítani
az elviselhetetlen
szintet...*

Persze miért is ne tennék, amikor a gyerekek érdekeit ma valójában semmiféle szervezet nem védi Magyarországon. Az oktatási ombudsman? Ő ilyen piszlicsáré ügyekkel, mint iskola, tanterem, tábla, kréta, szék nyilván nem foglalkozik. Ő például attól védi meg a diákokat, hogy az érettségi vizsga végén ünnepélyesen ki lehessen hirdetni az eredményt (mert az személyes adat.)

Mondhatná valaki, hogy a lényeg nem ez. A lényeg az iskola tartalmi megújítása. Nincs szándékomban belebonyolódni a négy- vagy hat- vagy nyolcosztályos gimnázium, a nemzeti alaptanterv, a kerettanterv, a minőségbiztosítás vagy a kétszintű érettségi, a bolognai folyamat bevezetése körüli vitákba (különösebben az elköltött milliárdokat sem akarnám emlegetni, bár szép számú iskolát rendbe lehetett volna hozni ezekből a pénzekből). Egyetlen példát említenék: ha valaki megnézi az 1973-as kötelező tanterv magyar irodalom anyagát, a feldolgozandó művek listáját, majd ezt összehasonlítja a ma érvényes kerettanterv műlistájával, meg fog lepődni: szinte semmi különbség. És hány reform folyt le azóta (a Dunán).

Meggyőződésem azonban, hogy – bár igazán elkelne végre egy valódi nemzeti alaptanterv (amely csak azt a nagyon kevés kompetenciát, ismeretet és készséget írná elő, ami valóban alapvető a szó eredeti értelmében) – a lényeg egészen más. Az iskola lényege ugyanis a diák és a tanár helyzete.

Ez utóbbiról itt most csak egy megjegyzést. Ha a tanár szóba kerül, azonnal a pedagógusbéreket emlegetik. Feleslegesen. Hiszen azt valójában rendbe tenni utoljára a rendszerváltás utáni pillanatban gondolta a magyar parlament. Meg is született az új, tisztességes, működőképes bértábla. Amelynek bevezetését azonnal fel is függesztették egy évre. Hogy aztán soha be ne vezessék. (Ez volt az első tapasztalat a szavak és jelentésük elszakadásáról a politikában. Hogy az egy év múlva azt jelenti, soha.) De ez valójában nem fontos. Mert az iskola működése nem a tanár fizetésétől függ. Beszéljünk inkább a gyerekekről.

A lényeg megtalálásához talán azt a kérdést kellene feltennünk, mire is kell a mai magyar társadalomnak az iskola. S mielőtt valaki valamely legújabb oktatáspolitikai dokumentumból a legújabban átfogalmazott szép szavakat kezdené idézni (kompetenciákról, anyanyelvről, tantárgyi és tantárgyközi ismeretekről, készségekről, információk közti eligazodásról,

*...a gyerekek érdekeit
semmiféle szervezet
nem védi
Magyarországon...*

felkészülésről a továbbtanulásra és a munkába állásra, stb.), mondjuk ki, amit mindenki tud, de nem beszél róla.

Az iskola ma elsősorban arra a célra szolgál, hogy őrizze a diákokat reggeltől délutánig, szeptembertől szeptemberig. Persze ez nem szerepel a dokumentumokban. De hogy is szerepelne, amikor a magyar iskolarendszer szinte semmiféle eszközzel nem rendelkezik ennek a funkciónak a tisztességese ellátására?

Még csak száz éve sincs, hogy a falusi gyerekek szüleit úgy kellett kényszeríteni, hogy gyereküket iskolába engedjék (legalább télen, ha már „dologidőben” nem is). Akkoriban a városi iskola is legfőjebb három-négy-öt órára fogadta be az úri gyerekeket (akik aztán délután még teniszeztek, vívtak, beszélgettek az angol vagy német társalkodónőjükkel). Ma épp ellenkezőleg: a szülők, ha tehetik, nem csak délutánra, de még nyárra is az iskolára bízják gyereküket (menjen napközis táborba, túrázni vagy akárhová, csak otthon ne kallódjon hónapokig). Hogyan reagált erre a gyökeres változásra az iskolarendszer? Egyszerűen nem vett tudomást róla.

*...mire is kell
a mai magyar
társadalomnak
az iskola...*

Pedig érdemes belegondolni: az iskola-épületeket, amelyeknek túlszűfoltysága már csak hab a tortán, ha egyáltalán eredetileg is oktatásra, hát általában négy vagy nyolc osztály délelőtti elhelyezésére szánták. Azok a nekünk nagyon tágasnak tűnő, a XIX. század legvégén, a XX. század legelején felépített városi középiskola-épületek, amelyekre olyan irigykedve néznek a hatvanas-hetvenes évek kockaiskoláinak lakói, nos ezek az épületek is általában nyolc osztály számára készültek. Tartozott hozzájuk mindenféle szertár, igazgatói és pedelluslakás, később általában tornatermet is kaptak. Ezekben az épületekben ma szinte mindenütt húsz, huszonnégy osztály szorong, a szertárak (éremgyűjteménnyel, kis növény- és állattani múzeummal) már rég eltűntek, a lakások is, azóta mindenből tanterem, tanyerem, s ki tudja mi lett.

Ezzel a mindenütt megfigyelhető szűkösséggel függ össze az elmúlt harminc-negyven év legnagyobb iskolaügyi „találmánya”, az úgynevezett szaktantermi rendszer is. Amelynek nagyszerűsége abban a felismerésben állt, hogy a valóban szaktantermekben tartott órák (pl. kémia, fizika, biológia, rajz, testnevelés) alatt üresen álló tantermeket hasznosítani lehet, és így szerencsés esetben még egy osztály harmincvalahány óráját be lehet

gyömöszölni ugyanannyi lyukba, tovább fokozva az épület kihasználtságát (és persze zsúfoltságát). Az ideológia, hogy így majd a matematikának, a történelemnek, a földrajznak, a magyarnak is lesz szaktanterme, eleve láthatóan csak vicc volt (legföljebb a mindig kopasz falú tanterem dekorációját igyekezett „szaktantermivé” tenni néhány szánandóan lelkes tanár). S ha némely tanárnak esetleg kényelmesebb lett is a dolga (nem ő ment az osztálytermekbe, hanem a gyerekek mentek a „szakterembe”), ezért bőségesen megfizettek a diákok.

Ezzel ugyanis végképp sikerült elvenni tőlük még a saját tanterem, a saját pad okozta kis örömet, azt az illúziót is, hogy van egy fél padnyi saját helyük ebben a zsúfoltságban. Sikerült őket így az egyébként is szűk, és erre a célra meg teljesen alkalmatlan folyosóra száműzni, hogy innentől kezdve ott (leginkább a földön ülve) egyék meg uzsonnájukat, tanulják a leckéjüket, másolják (mint minden korban és időben) az elfelejtett házi feladatot.

Hogy mindennek milyen – szó szerint – romboló hatása volt az iskolára nézve, fölösleges mondani: a váltogatott termek minden délre megtelnek szeméttel, a padok a következő osztályoknak hagyott bevéssett üzenetekkel, a folyosók az uzsonna nyomaival, morsahegyekkel és az ablakon felejtett műanyag flakonokkal és poharakkal.

Mert az iskola leromlása nem elsősorban a diákok hibája. Mióta az iskoláknak nincs valódi fenntartója, mert az állam csak 50-60%-ban állja a költségeket, a névleges fenntartók pedig ehhez alig tesznek hozzá, sőt néhol még ebből is elvesznek, (tisztelet a kivételnek!) azóta nem jut pénz takarítónőkre, az apró javításokat elvégző karbantartókra, a tanterem rendszeres – legalább évenkénti – meszelésére. A dolgok ilyen – rossz – működéséről cinikusan „gondoskodik” az önkormányzati törvény: az iskola nem az államé (pedig a címerét használja!), de nem is egészen az önkormányzaté, amelynek egyébként pénze sincs rá.

A magyar iskolarendszer sosem volt gazdag, mára azonban olyan lepusztulttá vált, hogy lassan szegyélni kell, mint a szegény rokont. S ez nem önmagáért baj, kit érdekel az „oktatásügy helyzete”? Azért baj, mert életformára csak életformával lehet nevelni: s ezek a viszonyok a felnövő generációkat olyan igénytelenségre nevelik, amely majd a munkakultúrában, a hétköznapi civilizálatlanságban köszön vissza. Kezdve az utcai szeméttől a kertek végében tenyésző lomokig, az általánosan tapasztalha-

*...életformára
csak életformával
lehet nevelni...*

tó agresszivitásig és tovább, egészen addig a szomorú tapasztalatig, hogy míg, mondjuk Ausztriában vagy Franciaországban az utcák és üzletek teli vannak csinos, fiatal nőekkel, nálunk a nők harminc körül elfelejtik a tükroöt és a fodrászukat, lassan összenőnek a félretaposott cipőjükkel meg a két bevásárlószatyorral.

Egyébként ha valaki tájékozódni akar a magyar iskolák helyzetéről, látogasson el a WC-kbe. Mindegy is, hogy a fiúk vagy lányok számára kijelölt helyet választja. Persze általában jobb az efféle helyeket elkerülni. De most – gondolatban – mégis nézzünk be ide: ez ugyanis tipikus kifejező-

dése az iskolafenntartói magatartásnak. Annak, amely a diákokkal kapcsolatban legföljebb a biológiai szükségletekre hajlandó (vagy még arra sem!) tekintettel lenni. Nézzünk be ide, hiszen a WC és mosdó az a kiindulási pont, ahonnan meg lehet változtatni egy nemzedék társadalmi és személyi higiéniáját. A valóság: omladozó, meszelt, összefirkált falak, eldugult lefolyók, hiányzó csődarabok miatti tócsák, bűz, dohányfüst – és mert optimista képet akarunk rajzolni, itt megállunk, és a kábítószerre utaló nyomokat nem vesszük észre.

*...a magyar oktatásügy
legalapvetőbb
törvényét:
„így szoktuk”...*

Igaz, végül is van WC és van mosdó. De már eleve kevés: a majd egész napját az iskolában töltő 4-6-800 gyerekre szánt egy-két szűk lyuk hogy volna elég? Ahol pedig ekkora tömeg fordul meg (s nap közben senki sem takarít, jó ha nap végén legalább), szinte szükségszerű, hogy ilyen állapotok jöjjenek létre. Persze ha a hely tágasabb, világosabb, a falak mennyezetig csempével borítottak, a mosdókagylók szépek, tiszták, a csapok működőképesek lennének, szóval ha legalább egy pesti belvárosi nyilvános WC színvonalát megütnék, s vigyáznának is rá, mint bármelyik nyilvános WC-re, akkor: akkor ez nem iskola volna. Ha, mondjuk, majd elképzelt iskolaépületünkbe beköltözik az önkormányzat okmányirodája (mert a diákok száma csökken, az irodistáké viszont nő), akkor minden ragyogni és csillogni fog, arra jut majd pénz, igaz, akkor már középületnek fogják tekinteni.

A gyermekeink megőrzésére szolgáló efféle épületekben – természetesen – nincs hely a kabátoknak (esetleg az alagsorban zsúfolódik két-háromszáz öltözőszekrény, amelyet hármásával-négyesével használhatnak a diákok). A folyosón, ahol diákjaink élnek – természetesen – nincsenek ülőhelyek (hogy is férnének el?), nincs semmi, csak a csupasz falak (esetleg a régi osztályok tablói, de nagyobb hagyományú iskolákban már azok

sem férnek el), meg a műkö padló vagy az azt eltakaró ízléstelen, de olcsó műanyag, amire legalább leülhetnek (és így a piszok egy részét mindjárt fel is takarítják a ruhájukkal). Az épületben – természetesen – nincs hely pihenésre, sétára, az udvar, ha volt, már régen sportpályává változott, ahol néhány labdamegszállott szünetben is életveszélyesen rúgja a port a betonon. Persze csak addig, amíg a testnevelés óra (ahol a bukfcencet guruló átfordulásnak, a tornatanárt pedig testnevelőnek kell nevezni) el nem veszi kedvüket végleg a mozgástól azzal, hogy frissítő, szabadságot sugárzó mozgás helyett olyan értelmetlen teljesítményeket követel meg, amelyeket bizonyosan nem képesek elérni. A tornaterem mellett – természetesen – nincsenek rendes öltözők, nincsenek tusolók. Minek is volnának, mikor a tíz perces szünetben (ennyi van a testnevelés után is) úgyszincs idő letusolni. Persze lehetnének a szünetek hosszabbak, de akkor a napi hat-hét-nyolc tanítási óra estig eltartana. A megmevedett szokásokon pedig nem lehet változtatni. A szünet tíz perc, az óra negyven vagy negyvenöt már első osztályban is, holott minden elemi szintű pszichológiai vagy pedagógiai szakkönyvből megtudható, hogy egy hat-hét éves gyerek képtelen ennyi ideig egy helyben ülve figyelni és dolgozni. A főiskolán-egyetemen persze minden leendő tanító vizsgázik ebből, de aztán belép egy iskolába, és megtanulja a magyar oktatásügy legalapvetőbb törvényét: „így szoktuk”.

S ha végül még bekukkantunk egy tanterembe, fegyelmezett sorokban egymás mögé elhelyezett kétszemélyes, csóvázás asztalokat, sánta székeket találunk, amelyek faltól falig foglalják a helyet, némelyikhez bonyolult műveletek árán lehet eljutni is. Képzeljük ide most a harminckét bezsúfolt diákot (a harmincharmadik a földön ül, neki se pad, se szék nem jutott ebben a teremben) és a tanárt, aki alól a demokratikus iskola szellemében a katedrát kivették, ezért aztán a hátsó padból már nem is lát-szik, amint kétségbeesett igyekezettel próbál olyan ismereteket átadni, ami jóformán senkit sem érdekel. Azért őt sem kell sajnálni, a következő órán majd kegyetlenül dolgozatot írat az anyagból, amit ugyan nem magyarázott meg, de minek is. Nem megértetni és gondolkoztatni, hanem bemagoltatni és visszamondatni akar a mai iskola: ez kell majd a felvételin! Mert bár egyre kevesebb a diák, de valamiképpen mégis egyre nehezebb bejutni mindenhová. Bölcsődébe, óvodába jó egy évvel előbb már je-

*... se osztályterme,
se saját padja,
se szalvétája nincs
a gyerekeinknek...*

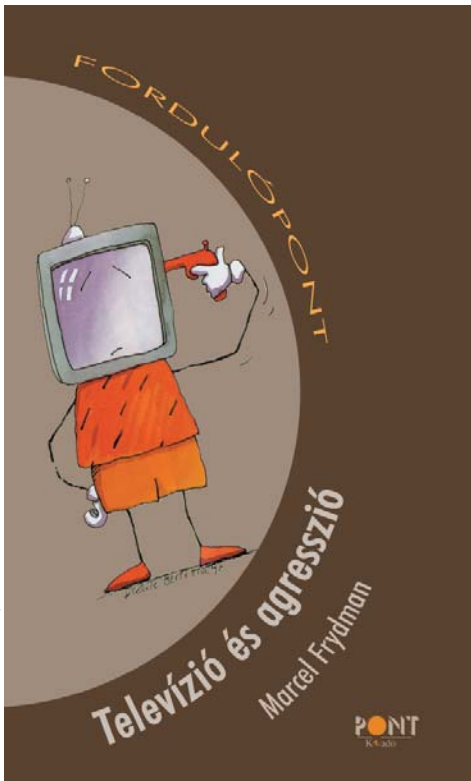
lentkezni kell, de így is van, ahol már az óvoda is felvételiztet (nem vicc!) Felvételizik a gyerek az iskolába, a négy- a hat-, a nyolcosztályos gimnáziumba, kétszintű érettségivel az egyetemre, majd a mesterszakra újra. És az iskola bármit tehet, ha garantálja, hogy a gyereket majd felveszik (akárhová). Addig is a rend fenntartásának legfőbb eszköze a rettegés: hogy is bírna el két tucat tanár hatszáz diákkal, hogyan is bírná őket bezárva tartani hat-nyolc órán át, ha nem jönne segítségükre legfőbb fegyelmező eszközük, a feleltetés, a dolgozatírás.

Persze az iskola (egy-két kivételtől ismét eltekintve) semmit sem tud garantálni, nincs is semmi tekintélye ma már. Hogyan is garantálna bármit, amikor mindenfajta felvételik ma már olyan mértékben központosítottak, hogy a befogadó iskolának, egyetemnek sincs beleszólása abba, hogy kit akar vagy képes majd tanítani. Kafkai világ ez: valahol van egy kastély, ahol eldőlnek a dolgok, de hogy miféle törvények alapján, az alig is tudható, mert a törvényeket csak a nemesek ismerik, de a törvények a nemesekre nem vonatkoznak.

Mindenesetre gyerekeink szépen elvannak (olyan környezetben, ahol kutyákat vagy lovakat nem lehetne tartani, mert az állatvédők azonnal tiltakozni kezdenének).

Ráadásul hatéves koruktól valami őrült és értelmetlen versenyt zúdíttunk a nyakukba. Az alsóban az számít jó tanító néninek, akinél már elsőben, novemberben tudnak olvasni a gyerekek. Az a jó tanár, aki már nyolcadikban kis érettségi vizsgát rendez. Az a jó középiskola, ahol már az egyetemi anyagot tanítják. Ne csodálkozzunk hát, hogy gyerekeink hajnalban gyomorgörcsre ébrednek, hogy pszichológushoz kell(ene) vinni őket, hogy egyre több a diszlexiás és diszgráfiás, hogy egyre több a depressziós, a dohányos, a kábítószeres, az alkoholist, a funkcionális analfabéta, az öngyilkos Magyarországon.

És akkor még nem is beszélünk arról, ahogyan a felnőtt társadalom a gyerekek étkeztetéséről (nem) gondoskodik. Etessék

ISBN: 9639312967; Ára: 1420 Ft

a szülei, mondja az iskola. Csak hát a szülők távol, a gyerek az iskolában. Éhes? Nem reggelizett? Kiszédül az éhségtől a padból?

Valamikor régen (bizonyosan pénzért) az általános iskola alsó tagozatán a gyerekek tízóraitra kaptak egy kis tejet (akkor még üvegben szállították), és talán egy kiflit is hozzá. Leültek az osztályteremben, kiterítették a textil szalvétájukat a padjukra, és ettek. Az idősebbek talán még emlékeznek ezekre a nagyszünetekre, amikor friss kifli illatával teltek meg a folyosók. Ma már se osztályterme, se saját padja, se szalvétája nincs a gyerekeinknek. Miért pont enni kapnának? Igaz, ott vannak az automaták, az iskolai büfék.

Aztán lassan dél lesz, és akkor mindazok, akik menzások, kapnak ebédet. Hogy kik a menzások? Ma már általában csak azon múlik, a szülők rá tudják-e beszélni gyereküket (és ki tudják-e fizetni a menzadíjat). Miért kell rábeszélés? Mert – természetesen – az iskoláknak nincs konyhája, máshonnan hozzák az ételt (leginkább nem túl étvágygerjesztő alumínium-fazekakban). S – természetesen – az iskolákban nincsen ebédlő sem (ha van, akkor azt délelőtt tanteremnek használják, vagy fordítva: a tanteremben ebédeltetnek). És a tálcák, tányérok, evőeszközök – természetesen – egy harmadosztályú étteremben is aligha állnák meg a helyüket. És az étel? Évről évre meghallgatjuk a szakértők nyilatkozatait arról, milyen az egészséges diákétkezés. Gyerekeink elé pedig évről évre odateszik a káposzta és krumpli meg-megújuló hullámaikat (főzelék: egészséges, mint a heti kétszeri tészta). És a gyerek úgy jön ki a menzaebéd után, hogy alig evett valamit. Most már persze éhezhet tovább bátran, a felnőtt világ megnyugtatta lelkiismeretét. Olyanok voltunk hozzájuk az iskolában, akárha második otthonuk volna.

Ebben a világban, ebben a környezetben tartjuk gyermekeinket napi hatnyolc órán át. Minden hétből öt napot. Évi tíz hónapon át. Tizenkét évig.

Hogy ők nem érzik benne jól magukat? Nem boldogok? Tényleg: vajon kinek jó az, hogy ők boldogtalanok?

